

Nakşî Divanı'nın Kayıp Olarak Bilinen Matbu Nüshası Üzerine Bir İnceleme

An Investigation Into The Printed Copy Of Nakşî's *Divan*, Formerly Known As Lost

Beste SEYİTHANOĞLU ^a

^a Arş. Gör, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Aydın/Türkiye, besteseyithanoglu@gmail.com – Orcid: 0000-0002-7608-7785.

Res. Asst., Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Humanity and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Aydın/Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

17. yüzyıl, *divan*, nakşî, tasavvuf edebiyatı, tıflî.

Geliş Tarihi: 26.03.2026

Kabul Tarihi: 20.06.2026

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Keywords

17th century, *divan*, nakşî, sufi literature, tıflî.

Received: 26.03.2026

Accepted: 20.06.2026

Atıf / Citation

Seyithanoğlu, B. (2026). *Nakşî Divanı'nın Kayıp Olarak Bilinen Matbu Nüshası Üzerine Bir İnceleme*, TÜRKDED Dil ve Edebiyat Dergisi, 12, 70 – 81.

Öz

Bu çalışma, 17. yüzyıl tasavvuf edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biri olan Nakşî Ali Akkirmânî'ye ait (ö. 1065/1655) *Divan* adlı eserin bazı araştırmacılar tarafından daha önce varlığından söz edilen ancak ulaşılamayan matbu nüshasını incelemektedir. Şairin *Divan*'ının Türkiye kütüphanelerinde bilinen 60 civarında yazma nüshası mevcut olup 1866 (H. 1282) yılında İstanbul'da basılan matbu nüshası, yakın dönem araştırmalarında kayıp olarak nitelendirilmiştir. TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonunda arşivlendiği tespit edilen bu nüsha, *Divan-ı Şah-ı Nakşibend* başlığıyla yanlış isimlendirilmiş olsa da Nakşî Ali Akkirmânî'ye aittir. Çalışma kapsamında söz konusu matbu nüshanın fiziksel yapısı ve tertibi ile içindeki şiirlerin vezin, kafiye ve içeriği ayrıntılı olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda 179 şiirden oluşan bu nüshanın halk tarafından doğru okunmasını sağlamak amacıyla harekeli olarak basıldığı tespit edilmiştir. Nüshanın bir bölümünde yer alan ve şairin müridi Tıflî Ahmet Çelebi'ye ait olan sekiz şiir, iki şair arasındaki bağı ve eserin yayılma sürecini aydınlatması bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca divanın vefatından yaklaşık iki yüz yıl sonra İstanbul'un sınırlı yayıncılık ortamında basıldığına tespit edilmesi, Nakşî'nin Türk tasavvuf edebiyatının önde gelen şairlerinden biri olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır.

Abstract

This study examines the printed copy of the work titled *Divan*, belonging to Nakşî Ali Akkirmânî (d. 1065/1655) -one of the significant figures of 17th century sufi literature- which had been mentioned by some researchers previously but remained inaccessible. While there are approximately 60 known manuscript copies of the poet's *Divan* in Turkish libraries, the printed copy published in Istanbul in 1866 (AH 1282) was characterized as lost in recent studies. This copy, identified as archived in the GNAT Library Open Access Collection, belongs to Nakşî Ali Akkirmânî, despite being mislabeled under the title *Divan-ı Şah-ı Nakşibend*. Within the scope of this study, the physical structure and arrangement of the printed copy, as well as the meter, rhyme and content of the poems therein, have been analyzed in detail. The investigation revealed that this edition, consisting of 179 poems, was printed with vocalization to ensure correct reading by the public. Additionally, eight poems by the poet's disciple, Tıflî Ahmet Çelebi, located in one section of the copy, were evaluated for their role in illuminating the bond between the two poets and the dissemination process of the work. The fact that his *Divan* was printed in the limited publishing environment of Istanbul nearly two hundred years after his death underscores Nakşî's position as one of the leading poets of Turkish sufi literature.

Giriş

Tasavvuf düşüncesinin 14. yüzyılda Türklerin yaşadığı Buhara, Fergana, Horasan gibi bölgelerde yayılmaya başlamasıyla birlikte mutasavvıf Türkler yetiştirmeye başlamış ve göçebe dervişler aracılığıyla bu yeni cereyan Türkler arasında hızla yayılmıştır (Köprülü, 1966, s. 18). Anadolu’da ise 13. yüzyılın ilk çeyreğinde Moğol istilasından kaçarak buraya gelen sufi şahsiyetlerin etkisiyle tasavvufi düşünce kendine yer bulmuştur. Esasen Anadolu’da yazılı edebiyat da tasavvufi metinler ile başlamış ve ilerlemiştir (Akün, 1994, s. 393). Çeşitli mutasavvıflar tarafından tasavvuf fikrini ve sistemini geniş kitlelere yaymak için yazılan pek çok eser, bugün "tasavvuf edebiyatı", "tekke edebiyatı", "dinî-tasavvufi edebiyat" gibi farklı adlar altında incelenen oldukça geniş bir literatür meydana gelmiştir (Bilgin, 2011, 381).

16. yüzyıla kadar en kuvvetli temsilcileri yetiştirmiş ve birçok eser vermiş olan tasavvuf edebiyatı, bu yüzyıldan itibaren divan ve halk edebiyatlarının altın çağının başlamasıyla eski hareketliliğini yitirmeye başlar (Kabaklı, 2015, s. 246). Nakşî’nin yaşadığı 17. yüzyılda Türk tasavvuf edebiyatı, gittikçe çoğalan tekkelerden yükselen musikinin, eskisinden daha fazla rağbet gören coşkun ilahilerin etkisinde seyrine devam etmiştir. Bu dönemde tasavvuf çevrelerinde geçmiş yüzyıllarda mutasavvıf şairler tarafından yazılan ilahilerin tekrarlandığı, özellikle Yunus Emre etkisinin devam ettiği görülür (Banarlı, 2016, s. 701).

Bu yüzyılda Türk tasavvuf edebiyatı eski canlılığını yitirmiş olsa da önemli eserler veren Aziz Mahmud Hüdâî, Kul Himmî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Sinan Ümmî ve Niyazi Mısırî gibi mutasavvıf şairler yetiştirmiştir (Kabaklı, 2015, s. 246).

1. Nakşî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

1.1. Nakşî’nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

Doğum tarihi bilinmeyen Nakşî’nin hayatı hakkında da kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. *Aynü’l-Hayât* adlı eserinde doğum yerinin Sivas ilinin Divriği ilçesi olduğu bilgisi kayıtlıdır (Bursalı Mehmed Tahir, 1972, s. 161). Asıl adı Ali’dir. Şiirlerinde Nakşî mahlasını kullanmasının nedeni bilinmemektedir. Ömrünün büyük bir bölümünü Akkırman’da yaşadığı ve burada vefat ettiği için kendisine Akkırmanî de denmiştir (Atik, 2003, s. 2). Şair, şiirlerinde Akkırmanî mahlasını kullanmamıştır. Bu çalışmada da kendisinden Nakşî olarak bahsedilmiştir.

İstanbul’a gelip burada Halveti tarikatının Ramazaniyye koluna intisap etmiş ve Kocamustafapaşa Dergâhı’nda yetiştirmiştir. Buradan Kırımlı Şeyh Murat Efendi’nin halifesi olarak Kırım’da bulunan Akkırman’a irşat vazifesiyle gönderilmiştir (Uçman, 1987, s. 38). İstanbul’a gelişi, Halvetiyye tarikatına girişi, manevi eğitimi, şeyhleri ve müritleri, aile hayatı, evlenip evlenmediği, çocukları olup olmadığı hakkında kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Bazı kaynaklar onun Akkırmanî mahlasına dayanarak Akkırman’da doğduğunu kaydetmişse de (Kocatürk, 2016, s. 444) Akkırman’a İstanbul’dan Halveti şeyhi olarak irşat vazifesiyle gönderildiği kesin olarak bilinmektedir. Bu görevi Sultan Beyazıt’ın Akkırman kalesi içine yaptırdığı bir Halveti tekkesinde sürdürmüş ve ömrünü burada tamamlamıştır (Safayî, vr. 336b-337a).

Ölümü hakkında *Mecelletü’n Nisâb*’da “Nakşî Ali el-Kırımî, divan sahibi, ‘hasta’ kelimesinin delalet ettiği 1655 yılında vefat etmiştir.” bilgisi bulunmaktadır (Müstakimzâde, vr. 428a). *Safayî Tezkiresi*’nde, mezarının Akkırman Kalesi içinde II. Beyazıt tarafından yaptırılan tekkede bulunduğu belirtilmiştir (Safayî, vr. 336b-337a).

1.2. Nakşî'nin Eserleri

1.2.1. Aynü'l-Hayât: *Aynü'l-Hayât*, tasavvufi bir mesnevidir. İnsanlara yaratılışın gayesini aramaları, kâmil bir şeyhe bağlanmaları, tarikat ehlinde olmaları gibi hususlarda nasihat vermek amacıyla yazılmıştır. Çeşitli tasavvufi meseleler, farklı başlıklar altında eserde yer bulmuştur (Umagan, 1996, s. 4). Eserin Türkiye kütüphanelerinde 15 nüshası vardır (Atik, 2003, s. 15).

1.2.2. Manzûme-i Gavriyye: Tefsir olarak kaleme alınmış geniş hacimli bir mesnevidir. Şair, bu eserinde Kuran'dan bazı ayetleri ele almış, bu ayetleri manzum biçimde tefsir ederek tasavvuf çerçevesinde yorumlamıştır. Diğer eserlerinde olduğu gibi *Manzûme-i Gavriyye*'de de öğretici ve nasihat veren bir üslubu tercih etmiştir. Eserin Türkiye kütüphanelerinde beş nüshası bulunmaktadır (Atik, 2003, s. 16).

1.2.3. Esrar-nâme: Nakşî'nin mensur olarak kaleme aldığı tasavvufi bir eserdir. Eserde bazı tasavvufi meseleler soru-cevap şeklinde, hitabet üslubuyla anlatılmıştır. Eserin ilinen 2 nüshası İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında ve Berlin Bibliyotek Nationelde kayıtlıdır (Atik, 2015). Eserde insanlara verilen faziletlerden ve bunları kullanarak Allah'ı hatırlamanın öneminden bahsedilmektedir (Atik, 2003, s. 17).

1.2.4. Divan: Türkiye'de bulunan kütüphanelerde *Nakşî Divanı*'nın tespit edilebilen 60 civarında yazma nüshası bulunmaktadır. Nüshalarda tam bir düzen olmamakla birlikte şiir sayıları da farklılık gösterir (Atik, 2003, s. 19).

1.3. Edebî Kişiliği

Bir divanı, iki mesnevisi ve bir de mensur eseri olan Nakşî, irşat vazifesi olan bir şeyh olarak edebiyatı tarikatını anlatmak, müritlerinin ve halkın dini öğrenme ve yaşama açısından ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla kullanmıştır. Dolayısıyla sanat kaygısından uzak, öğretici, samimi ve sade bir dili tercih etmiştir.

Klasik Türk edebiyatında birçok şair, eserlerini çoğunlukla önemli bir mevkiye gelme amacıyla dönemin padişahına veya bir devlet büyüğü adına kaleme alır, ona takdim ederdi. Eserlerini sadece Allah'ı anlatmak, halkı ve müritlerini irşat etmek maksadıyla yazdığı için Nakşî'nin böyle bir yönü yoktur.

Fuat Köprülü, Nakşî'yi Yunus Emre çizgisindeki mutasavvıf şairler listesine almış, onun 17. yüzyılda şiirde Yunus'un izlerini sürdürdüğünü ifade etmiştir (Köprülü, 1966, s. 297). Onun bu tespitinde Nakşî'nin oldukça samimi bir dille insanların duygularına hitap ederek onlara Allah, peygamber ve ehlibeyt sevgisini aşılama çabasının etkili olduğu söylenebilir.

Rıza Tevfik Bölükbaşı, Nakşî'nin bazı şiirlerinden hareketle onun felsefi yönünü incelemiştir. Şairin

*eya sen şanma kim senden bu güftarı dihân söyler
veyâ terkib olan 'unşur yâhûd lahm-ı zebân söyler*

beytiyle başlayan gazelindeki tasavvufi düşüncelerini, Sokrates'in felsefesi ile kıyaslar. Şairin ruhun ayrı bir varlık olduğunu oldukça yalın bir ifadeyle etkileyici biçimde anlattığını vurgular ve ekler: "*Henüz hiç tanımadığım Nakşî Efendi namında bir Türk şairin pek ehemmiyetli felsefi bir mesele hakkında tıpkı Sokrat gibi düşünebildiğini keşfetmiş olduğumdan cidden memnun oldum.*" (Bölükbaşı 2015, s. 374). Yazar, bir başka incelemesinde de Nakşî'yi İngiliz şair

Arbutnot ile kıyaslar. Birbirini görmeyen bu iki şairin aynı fikirleri benimsediklerini, ruh hakkında benzer ifadeler kullandıklarını belirtir (Bölükbaşı, 2015, s. 374-377).

Nakşî, eserlerinde yalın bir dil kullanmasına rağmen oldukça derin dinî ve felsefi konuları etkileyici bir üslupla anlatmıştır. Bu yönüyle Yunus Emre'ye benzetilmiş ve şiirleri onun adını yüzyıllarca yaşatmış, hatta belki de divanının vefatından iki yüzyıl sonra İstanbul'da olanakları kısıtlı bir yayıncılık ortamında çoğaltılmasını sağlamıştır.

2. Nakşî Divanı'nın İncelenmesi

2.1. Nüsha Tavsifi

Nakşî Divanı'nın bu çalışmaya konu olan matbu nüshası, 1866 yılında İstanbul'da basılmıştır. Metin 43 varaktır ve harekelidir. Eser, *Divan-ı Şah-ı Nakşibend* başlığını taşımaktadır. Şairin Nakşî mahlasından dolayı eser bu şekilde yanlış isimlendirilmiş olsa gerektir. Nüsha, TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonunda bulunmuştur. Bu nüshadan Bursalı Mehmed Tahir, "*Divan-ı Şah-ı Nakşibend ismiyle yanlışlıkla basılmıştır. Yazma nüshalarda bu nüshadan daha fazla şiir vardır.*" şeklinde bahsederken (1972, s. 161) Fuat Köprülü (1966, s. 297) ve Vasfi Mahir Kocatürk (2016, s. 444) de nüshayı bildiklerini ve yanlışlıkla bu adla basıldığını belirtmişlerdir. Günümüze daha yakın dönemde Nakşî hakkında yapılan çalışmalarda ise bu ismi taşıyan bir nüshaya kütüphanelerde rastlanmadığından bahsedilmektedir (Atik, 2003, s. 19). Bu matbu nüshanın TBMM Kütüphanesi arşivine nasıl kaydedildiği ve kim tarafından ulaştırıldığı hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Nüshanın üzerinde basım yılı 1866 (H. 1282) ve basım yeri olarak İstanbul yazılı olup sonuna "*temmet ketebehu tevfiğ*" ibaresi eklenmiştir.

Klasik Türk edebiyatında divanlar tertip edilirken içindeki şiirler şu şekilde sıralanır: Kasideler, tarihler, musammatlar, gazeller, lugazlar ve muammalar, rubailer, kıtalar, nazımlar ve müfredler (Akün, 1994, s. 397). Ayrıca gazeller, redif veya kafiyelerinin son harflerinin Arap alfabesindeki sırasına göre dizilir. Çalışmaya konu olan matbu *Nakşî Divanı*'nda bu tertip şekline uyulmadığı görülmüştür. Eser, hiçbir esasa dayanmadan tertip edilmiştir. Bu durum sufi şairlerin çoğunun divanlarında görülmektedir (Atik, 2003, s. 20).

Bu çalışmanın da dayandığı yüksek lisans tezinde divandaki şiirler, divan tertip esaslarına göre düzenlenmiştir. Bu doğrultuda önce kasidelere, ardından musammatlara (murabba ve muhammesler), sonrasında gazellere ve en sonda hece ölçüsüyle yazılmış ilahilere yer verilmiştir. Şiirlerin sıralanmasında ise kafiye ve rediflerin son harflerinin Arap alfabesindeki dizilişi esas alınmıştır. Nakşî dışındaki şairlere ait şiirler de en sona alınarak aynı esaslara göre düzenlenmiştir.

2.2. Nakşî'nin Şiirlerinin İncelenmesi

2.2.1. Nakşî'nin Şiirlerinin Biçim ve İçerik Özellikleri

2.2.1.1. Nazım Şekilleri ve Nazım Türleri

Nüshada yer alan toplam 179 şiirin 165'i Nakşî'ye aittir. Söz konusu şiirler; 150 gazel, 4 kaside, 2 muhammes, 1 murabba ile hece ölçüsüyle yazılmış 8 ilahiden oluşur. Nakşî'ye ait olmayan 14 şiirin 8'i, onun müritlerinden olan Tıflî Ahmet Çelebi (ö. 1070/1659-1660)'ye ait gazellerdir. 6 şiir ise mahlassızdır ve kime ait olduğu belirlenememiştir. Nakşî'nin ve Tıflî'nin üslubundan oldukça farklı bir üslupla yazıldıkları için bu iki isimden birine ait olduğunu düşünmek mümkün görünmemektedir.

2.2.1.2. Vezin

Bazı mutasavvıf şairler, yalnızca aruz ölçüsünü veya yalnızca hece ölçüsünü kullanmayı tercih ederken Nakşî, şiirlerinde hem klasik edebiyatın vazgeçilmez unsuru olan aruzu hem de

millî ölçü olarak kabul edilen heceyi başarılı bir şekilde kullanmıştır. Şairin divanında kullandığı aruz kalıplarının dağılımı ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Nakşî Divanı'nda Kullanılan Aruz Kalıpları

Bahirler	Kalıplar	Kaside	Gazel	Diğer ¹
Hezec	mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	0	83	2
Hezec	mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün	2	7	0
Hezec	mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün	0	1	0
Hezec	mef'ülü mefā'ilün mef'ülü mefā'ilün	0	1	0
Hezec	müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün fe'ülün	0	1	0
Remel	fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	1	47	1
Remel	fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün	0	7	0
Remel	fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün	0	1	0
Remel	fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	0	1	0

Nakşî Divanı'nda 2 aruz bahrinin 9 farklı kalıbı kullanılmıştır. 4 numaralı kasidenin ve yok redifli 57 numaralı gazelin vezinleri sorunludur.

*açılıcağ kabr-i ten kaldıra dil baş (u) cān
göre ki maḥşer olmuş ḥayret içinde insān*

*her ne şıfatla bunda mevşûf olursan āḥir
o şekle bürinürsin eyle sözüm gel iz'ān*

...

*nakşî nazẓāmoğlunun ta'bîrini ḥay idüp
āb-ı ḥayāt eylediñ tertîb idüp kāmuran* (Seyithanoğlu, 2024, s. 63)

Mısralarında 14 heceli bir yapı görülen bu kaside, 14'lü veya 15'li aruz kalıplarından hiçbirini uyum sağlamamaktadır. Şairin aruz kalıbını göz ardı ettiği, yalnızca mısra sonu ses uyumu ve hece sayısına odaklandığı görülmektedir.

*kimiñ kim cihān içre bu 'aşkdan şafāsı yok
'aşığ degildir ol mürdedürür ya māverāsı yok*

¹Muhammes ve murabbalar.

*cān kıblesinin ka'besine başmayan ayak
hacc-ı beden eylerse de bir kerre illâsı yok*

...

*nakşiyâ bir 'âşık ırmeye ger vuşlat
iki cihânı virseler ğınâsı yok* (Seyithanoğlu, 2024, s. 143)

Bu gazelin mısralarındaki hece sayıları farklılık göstermekte, şairin yalnızca mısra sonu ses uyumuna dikkat ettiği anlaşılmaktadır.

Bunların dışında aruz kullanımında yer yer hatalar göze çarpmaktadır. Nakşî elbette ciddi bir medrese eğitimi almış bir mutasavvıf şairdir ancak klasik Türk şiirinin kusursuzluk çabası onun eserinde görülmez çünkü şiirlerinin amacı öğretmek ve nasihat vermektir. Dolayısıyla şiirlerinde aruz kusurları olması mümkündür. Hece ölçüsünü ise ilahi olarak yazdığı 8 şiirinde kullanmıştır. Bunlardan 6 ilahi yedili, 2 ilahi de sekizli hece ölçüsü ile yazılmıştır.

2.2.1.3. Kafiye ve Redif

Kafiye, şiirde ahengi sağlamak amacıyla en az iki mısranın sonunda, en az bir ses olmak üzere aynı seslerin bulunmasıdır. Redif ise mısra sonlarında kafiyeyle sonra aynı görevde kelime veya ekin kullanılmasıdır (Dilçin, 2013, s. 59-68). Şiirde kafiye, redif, vezin gibi ritim sağlayan etkenlerin bulunmasının şiir aracılığıyla elde edilen bilginin kalıcılığını sağladığı düşünülmektedir (Akaslan, 2019, s. 27). Müritlerini ve halkı dinî yönden eğitme ve doğru yola iletme amacıyla şiir yazan Nakşî de bunu göz önünde bulundurmuş olmalıdır. Şiirlerinde yarım, tam, zengin ve tunç kafiye sıklıkla kullanılmıştır.

Yarım kafiye:

*şakın aldanma nefsin hîlesine
sağa emr itmesün devr-i zamâne* (Seyithanoğlu, 2024, s. 41)

Tam kafiye:

*sen sağa gel bul seni var ten ile
ya'nî özün vir anı anı sen al sen eyle* (Seyithanoğlu, 2024, s. 199)

Zengin kafiye:

*görindi hâne'-i dilden yine nûrî dil-ārânın
anıñçun urdı cān terkin semerķand ı buḥārânın* (Seyithanoğlu, 2024, s. 144)

Tunç kafiye:

*lîme'allah mektebinde okudınsa bir sebaķ
sen seni bildir nedensin aç göziñ bir hoşca baķ* (Seyithanoğlu, 2024, s. 140)

Ayrıca şiirin yine vazgeçilmez ahenk unsurlarından biri olan redifi de sıklıkla kullandığı görülür:

*dilâ her derde dermândır şerî'at
marîz-i kalbe loķmândır şerî'at* (Seyithanoğlu, 2024, s. 92)

2.2.1.4. İçerik

Nakşî Divanı'ndaki şiirlerde genel olarak vahdetivücut, tarikat adabı, insanın manevi yolculuğunda kâmil bir şeyhe ve ehlişünnet bir tarikata bağlanmasının önemi, kişinin Allah'a ulaşabilmek için kendi benliğinden vazgeçmesi, cennet, cehennem, Hz. Muhammed'in ve dört halifenin faziletleri, dört halifeyi ve ehlibeyti kalpten sevmenin önemi gibi konulara yer verilmiştir. Bir tarikat şeyhi olarak Nakşî'nin hem müritlerini hem halkı tasavvufi yönden eğitmek ve etkilemek için şiir yazdığı bilinmektedir. Bu nedenle üslubu oldukça yalın ve anlaşılır, aynı zamanda şefkatlidir. O, şiirlerinde bağlı olduğu tarikatın esaslarını sık sık vurgulamış, müritlerine ve halka bu esaslar üzere ibadet tavsiyelerinde bulunmuştur.

*ey bizi inkâr iden bir bilür yârin mi yok
yoksa kaldır küfr içinde hakka ikrârın mı yok*

*bir 'ilâc it işbu derde ölmedin 'âlemde gel
kurtul âhîr bu belâdan ey kişi 'ârın mı yok* (Seyithanoğlu, 2024, s. 142)

Kaside, klasik Türk edebiyatında daha çok Hz. Muhammed'i veya bir devlet büyüğünü övmek amacıyla yazılır. Nakşî ise kasidelerinde bunun yerine tasavvufun temel konularından biri olan vahdetivücut düşüncesi ayrıntılı şekilde işlemiştir:

*bulur cānānı anlar bilürsen
virüp başın olar kim kıydı cāna*

*tecellî eyleyüp bu yerde ma'sûk
cemâlin gösterir ol 'âşıkāna* (Seyithanoğlu, 2024, s. 48-49)

Nüshada Nakşî'nin şiirleri dışında Tıflî Ahmet Çelebi'nin sekiz şiiri kaydedilmiştir. Bu bölüm, "vâridât-ı tıflî çelebi min tilâmîz-i nakşî efendi" başlığını taşımaktadır. Tıflî, H 1070/ M 1560-1660 yılında vefat etmiş bir meddah ve şairdir (Çınar, 2012, s. 89). Bu nüshadaki şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Tıflî, Nakşî'nin müritlerinden biridir. Şiirlerinde, mürşidi de olan Nakşî'nin hikmetli sözlerinin yayılmasına vesile olduğu için duyduğu gurur açıkça görülmektedir. Mürşidinden övgüyle bahsederek onun kendisinin tasavvufi gelişimindeki rolünü anlatmıştır:

*irmişem bir şeyhe ben kim irmemiş her cān aña
oldurur kim ey perî ben olmuşam kurbân aña*

*ben aña lâyıq degildim lîk lutfından meni
cezb idüp lutf itdi âhîr olmuşam kurbân aña*

*tıflîyem yolında anır şöyle bil kim zâhidâ
koymışam bu cānı başı yokdurur dermân aña* (Seyithanoğlu, 2024, s. 303)

*yer ü gök olmazdan evvel âlem-i ma'nîde çün
ben aña 'âşık geçerdim gör ki hakkın kudreti*

dervîş iken tıflî itdi

ey perî ol âdemi (Seyithanoğlu, 2024, s. 304)

Bununla birlikte şeyhinin üslubunu koruyarak o da şiirlerinde tasavvufî ve Allah'ın hoşnut olacağı bir kul olma ile ilgili nasihatler vermiştir:

kaçan kim uçdı dil murğı sefer kaçd eyleyüp yâre
yıkıldı yerler ü gökler vücūdım irdi dil-dâra

olar kim irdi bu sırra dihânın dikdiler anı
zebân oynatmadı anlar bu yolda aşlâ âğyâre

giceyle gündüzi fehm it ayırma anı mahrem-veş
güneş ta'bir ider anı ve ger ni aşlı yek-pâre (Seyithanoğlu, 2024, s. 301)

Hatta bir gazeline de mürşidi Nakşî'nin gazeline nazire yapmıştır:

hamdulillah şükr ü minnet yâre irdim ben hele
ikilikde kalmadım dil-dâra irdim ben hele

çāk idüp benlik hicâbın bildim âhîr nefsimi
gitdi cehlim ey perî esrâra irdim ben hele

okuyup yazmağda mâhir olmadımsa zâhidâ
mürşid-i kâmildeki ikrâra irdim ben hele

şûrete bakşan hakîkat gerçi bir kemter kulam
mazhar-ı sulţân olan hünkâra irdim ben hele

bülbülem rûz-ı ezelden bâğ-ı yâre tıfliyâ
*güline kurbân için gül-zâra irdim ben hele** (Seyithanoğlu, 2024, s. 302)

Mahlas kullanılmadan yazılmış şiirlerde ise yer yer daha ağır bir dil kullanılmış ve yine tasavvufun temel meselelerinden bahsedilmiştir:

ey rûhî levh-i ilâhî ki anda nakş olmuş sûtûr
'ârızın şerhindedir incîl ü furkân u zebûr

şûret-i insânda haksın ki eylediñ hakdan zuhûr
ey saçın zıll-ı ilâhî ve'y yüziñ allah-ı nûr (Seyithanoğlu, 2024, s. 312)

*Nazire yapılan gazel için bk. Seyithanoğlu, 2024, s. 208.

Metnin dil özelliklerine bakıldığında dikkat çeken en önemli nokta, *ben* zamirinin *men* biçiminin de kullanılmış olmasıdır. Nakşî'ye ait şiirlerde 13, Tıflî şiirlerinde 2, sahibi belirsiz olan şiirlerde 2 defa *men* zamiri kullanıldığı görülmüştür.

*didim âhîr aña **men** kim görinen pes kim ola*

*gide **menden** ikilik ta bulına şabra mecâl* (Seyithanoğlu, 2024, s. 154)

unud bildiklerin zâhid bulup bir mürşid-i kâmil

*'arifden okugıl dersi işit **menden** bu güftârı* (Seyithanoğlu, 2024, s. 225)

Matbu nüshanın nasıl çoğaltıldığını, kaynağın hangi yazma nüsha olduğunu bilmeden elbette bu durumla ilgili fikir yürütmek zordur. Bu kullanımın Nakşî veya Tıflî ile ilgisi olmayıp eseri çoğaltan kişi, kendi ağız özelliği nedeniyle basım esnasında m harfini tercih etmiş de olabilir. Bununla birlikte Nakşî Divanı'nın Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü No. 3570'te kayıtlı yazma nüshasında da zamirin *men* biçimi görülür. Dolayısıyla bu özelliğin şairin şiirlerinde var olduğu, yalnızca matbu nüshaya özgü olmadığı düşünülebilir. Nakşî'nin İstanbul'da tasavvufi eğitimini tamamladıktan sonra Kırım'da bulunan Akkırman'a irşat vazifesiyle gittiği ve ömrünü burada tamamladığı bilinmektedir. Kırım-Tatar Türkçesinde de sözcük başında b yerine m kullanımı (*ben > men, bin- > min-*) görülür (Yüksel, 2007, s. 824). Ömrünün büyük bir bölümünü Kırım'da geçirdiği göz önünde bulundurulursa bu bölgeye özgü kabul edilen *men* biçiminin şiirlerine yansması, Kırım-Tatar Türkçesinin etkisi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

17. yüzyıl Türk tasavvuf edebiyatının üretken ve etkili isimleri arasında değerlendirilen Nakşî Ali Akkirmânî, hem yaşadığı dönemde hem de vefatından sonra geniş kitlelere hitap etmiş bir mürşit şairdir. Sanat kaygısından çok samimiyeti ve öğreticiliği yansıttığı bir üslupla kaleme aldığı eserleri, başta Halvetiyye çevresi olmak üzere Anadolu ve Rumeli sahasında yayılmıştır. Şairin temel eseri olan *Dîvân*'ının kütüphanelerde yaklaşık 60 yazma nüshasının tespit edilmesi, metnin her dönemde severek okunduğu ve Nakşî'nin Türk tasavvuf edebiyatındaki yerinin önemli olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Nakşî Divanı'nın çeşitli kaynaklarda kayıp olduğu veya rastlanmadığı belirtilen, *Divan-ı Şah-ı Nakşibend* başlığıyla İstanbul'da basılan matbu nüshasının TBMM Kütüphanesinde olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Kütüphane arşivine *Divan-ı Şah-ı Nakşibend* başlığıyla kaydedilmiş olan bu nüshanın içeriği incelendikten ve yazma nüshalarla karşılaştırıldıktan sonra Nakşî Ali Akkırmanî'ye ait *Divan* adlı eser olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışma ile 1866 (H. 1282) tarihli matbu nüsha biçim ve içerik özellikleri bakımından incelenerek araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Nüshanın tespiti, yalnızca kayıp bir metnin gün yüzüne çıkarılması bakımından değil aynı zamanda 19. yüzyıl Osmanlı yayıncılık ortamındaki tercihlerin değerlendirilmesine imkân tanıdığı için de önem arz etmektedir. Eserin imkânların sınırlı olduğu bir dönemde harekeli olarak basılması, Nakşî'nin şiirlerinin vefatından iki yüzyıl sonra dahi doğru okunup anlaşılmasına önem verildiğine işaret etmektedir. Bu da şairin Türk tasavvuf edebiyatında ayrıcalıklı denebilecek bir konuma sahip olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca eserin içinde yer alan ve Nakşî'nin müridi Tıflî Ahmet Çelebi'ye ait olan şiirlerin tespiti, iki şair arasındaki manevi silsileyi ve bir müridin

mürşidinin mirasını aktarma çabasını somutlaştırmaktadır. Sonuç olarak bu matbu nüsha, Nakşî külliyyatı üzerine yapılan çalışmalara katkı sunmaktadır. Yanlış kataloglama nedeniyle kayıp olduğu düşünülen bazı eserler, dikkatli bir tarama sonucunda dil ve edebiyat tarihine yeniden kazandırılabilir.

Extended Abstract

17th century represents a vibrant and transformative era for Ottoman sufi literature, characterized by the emergence of influential figures who bridged the gap between complex mystical doctrines and the spiritual needs of the common people. Among these figures, Nakşî Ali Akkirmanî (d. 1655) stands out as a prominent murshid of the Ramazaniyya branch of the Halvetiyye order. His *Divan*, which reflects the core tenets of sufi thought through a relatively accessible linguistic style, has been a subject of interest for both his contemporaries and modern scholars. While approximately 60 manuscript copies of his *Divan* are preserved in various Turkish libraries -indicating a wide circulation in handwritten form- the existence of a printed edition from the 19th century has remained a point of ambiguity in recent academic literature. Although early bibliographical sources like Bursalı Mehmed Tahir mentioned a printed version, contemporary researchers have often labeled this edition as lost or inaccessible due to its absence in modern catalogs. This study aims to fill this scholarly gap by identifying, describing, and analyzing the previously untraceable printed edition of Nakşî's *Divan*.

The primary methodology of this research is based on philological analysis and bibliographical investigation. During a comprehensive search of digital archives and library collections, a specific volume was identified within the TBMM (Grand National Assembly of Turkey) Library Open Access Collection. The volume, recorded under the misleading title *Divan-ı Şah-ı Nakşibend*, was subjected to a detailed content examination. By comparing the poems within this volume to the established manuscript tradition of Nakşî Ali Akkirmanî, it was confirmed that the work was not the divan of the founder of the Naqshbandiyya order, but indeed the lost printed edition of Nakşî Ali Akkirmanî's work. The misidentification in the library records likely stemmed from the poet's pseudonym (mahlas), "Nakşî," which led catalogers to associate it with the more famous Şah-ı Nakşibend.

The identified printed edition was published in Istanbul in the year 1282 AH (1866 AD). One of the most striking features of this 128-page volume is that it was printed with full diacritical marks (harakah). In the 19th-century Ottoman publishing landscape, the use of vowel markings in a divan was a deliberate choice, usually intended to ensure that the poems could be read correctly by a wider, perhaps less scholarly, audience. This indicates that Nakşî's poetry continued to resonate with a broad social base two centuries after his passing.

Structurally, the printed copy contains 179 poems, including ghazals, qasidas, muhammases, and murabbas. A significant finding is that this edition does not follow the traditional divan arrangement commonly found in classical Ottoman literature. Instead, the poems are organized without a strict alphabetical or formal hierarchy, a characteristic often observed in the works of sufi poets who prioritize spiritual impact over formal perfection.

Thematic analysis reveals that the work focuses on core sufi concepts such as wahdat al-wujud (unity of being), the necessity of following a kamil murshid, and the importance of loving the Prophet and the Ahl al-Bayt. Nakşî's style is described as sincere and simple, following the tradition of Yunus Emre by conveying deep philosophical and religious truths through accessible Turkish.

Furthermore, the inclusion of eight poems by Tıflî Ahmed Çelebi (d. 1660) in a section titled “vâridât-ı tıflî çelebi min tilâmîz-i nakşî efendi” is of paramount importance. Tıflî, a famous 17th-century storyteller and poet, identifies himself as a disciple of Nakşî in these verses. His poems serve as a spiritual appendix, emphasizing the bond between the master and the disciple while highlighting Tıflî's role in disseminating his master's teachings.

The identification of the 1866 printed edition of Nakşî Ali Akkırmanî's *Divan* significantly alters our understanding of the work's reception history. It proves that the demand for Nakşî's spiritual guidance was sufficient to warrant a printed publication even during the transition from manuscript to print culture in the Ottoman Empire. By correcting the misidentification in national library records and providing a detailed analysis of its content, this study contributes to the broader field of 17th-century Ottoman sufi studies and the history of Islamic printing. The findings suggest that many other lost works may simply be miscataloged, waiting for philological scrutiny to bring them back to the scholarly spotlight.

Kaynakça

- Akaslan, Y. (2019). *Kıraat ilminde didaktik şiirler*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Akün, Ö. F. (1994). Divan edebiyatı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 9, ss. 397-400). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Atik, H. (2003). *Nakşî Ali Akkırmanî Divanı (İnceleme-Metin)* [Yayımlanmış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Atik, H. (2015). Nakşî Ali. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naksi-ali> adresinden erişildi.
- Banarlı, N. S. (2016). *Resimli türk edebiyatı tarihi II*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bilgin, A. (2011). Tekke Edebiyatı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 30, ss. 381-384). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bölükbaşı, R. T. (2015). *Tekke ve halk edebiyatı makaleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tahir Efendi (1972). *Osmanlı müellifleri I*. İstanbul: Meral Yayınevi.
- Çınar, B. (2012). Tıflî Ahmed Çelebi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 41, ss. 89-91). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kabaklı, A. (2015). *Tasavvuf-tarikat-edebiyat*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kocatürk, V. M. (2016). *Büyük Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Köprülü, F. (1966). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Safayî (1720). *Tezkire-i Safâyî*. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu Demirbaş No.: 02549.
- Seyithanoğlu, B. (2024). *Nakşî divanı*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları.
- Müstakimzade, S. (1796). *Mecelletü'n-Nisâb fî'n-Niseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Koleksiyonu. Demirbaş No.: 00628.

- Uçman, A. (1987). 17. yüzyıl tekke şiiri. *Büyük Türk Klâsikleri Ansiklopedisi* (C. 6, ss. 38). Ötüken Neşriyat.
- Umagan, S. (1996). *Nakşî Ali Akkırmanî Aynu'l-hayat (Tenkitli Metin-İnceleme)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Yüksel, Z. (2007). Kırım-tatar türkçesi. A. B. Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri* içinde (ss. 811-882). Akçağ Yayınları.